

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií Brno

**Sociální pedagog jako profese:
legislativa a možnosti uplatnění na trhu práce**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce:
doc. Ing. Antonín Řehoř, CSc.**

**Vypracovala:
Eva Petrová**

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Sociální pedagog jako profese: legislativa a možnosti uplatnění na trhu práce.“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Vyškov 24. 3. 2009

Eva Petrová

Poděkování

Děkuji panu doc. Ing. Antonínu Řehořovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Eva Petrová

OBSAH

Úvod	2
1. Potřeba sociálního pedagoga v souvislosti se změnami ve společnosti	4
1.1 Výchova pro život	4
1.2 Škola - druhé nejdůležitější sociální prostředí působící na člověka	9
1.3 Hodnoty člověka v současné společnosti	13
1.4 Dílčí závěr	17
2. Příprava sociálních pedagogů a jejich uplatnění v praxi	18
2.1 Sociální pedagogika - předmět studia	18
2.2 Nároky na studenty sociální pedagogiky	20
2.3 Sociální pedagog jako pomáhající profese a jeho uplatnění na trhu práce	23
2.4 Dílčí závěr	31
3. Legislativa v práci sociálního pedagoga	32
3.1 Sociální systém a sociální politika	32
3.2 Legislativa v sociální sféře	37
3.3 Dílčí závěr	43
Závěr	44
Resumé	46
Anotace	47
Seznam použité literatury	48

Úvod

V profesích, uplatňujících povolání sociálního pedagoga, je silným nástrojem pracovníka jeho osobnost. Ne každý člověk může vykonávat takovou práci. Důležitou úlohu sehrává zejména empatie, to znamená schopnost vcítit se do druhého člověka. Kromě pomáhajících profesí existuje spousta povolání vyžadujících neustálý kontakt s lidmi a je důležité umět s nimi správně komunikovat a naučit se zvládat stresové situace. Jsou to například úředníci ve státní správě, ale i v soukromém sektoru, pracovníci v marketingových centrech apod.. Všude tam by měli být pracovníci odborně zaškoleni pro správnou komunikaci s klienty. Zde však stačí, když se pracovník chová v souladu s konvencí. Nečeká se od něj zvlášť osobní vztah. Oproti tomu se však sociální pedagog velmi často setkává s lidmi v nouzi, v závislém postavení, kteří zpravidla potřebují víc než pouhou slušnost. Je tedy důležité položit si otázku, jaký by měl vlastně sociální pedagog být? Jaké jsou na něj kladeny nároky a zda je o tyto pracovníky dostatečný zájem.

Cílem mé bakalářské práce je objasnit, co je sociální pedagogika, jaké jsou kladeny nároky na studenty tohoto oboru, jakými zákony se řídí sociální pedagog a jaké jsou možnosti uplatnění této profese na úřadu práce.

Toto téma je velice obsáhlé. Existuje řada povolání, jejichž hlavní náplní je pomáhat lidem, například lékaři, zdravotní sestry, pedagogové, sociální pracovníci, pečovatelky, psychologové. Stejně jako jiná povolání má každá z nich svou odbornost, ale navíc u nich hraje velmi podstatnou roli ještě další prvek, a tím je lidský vztah mezi pomáhajícím profesionálem a jeho klientem.

V druhé části mého tématu se zabývám legislativou a možnostmi uplatnění sociálního pedagoga na trhu práce. Mnoho lidí se domnívá, že sociální pedagog působí jen ve škole, ale je mnoho míst, kde může působit. Výchovné ústavy, různé domovy na půli cesty, azylové domy, linky bezpečí, dětské domovy, ale i jako lektoři seminářů pro pracovníky státní správy v oblasti vztahů a jednání s klienty. V dnešní době je

obzvlášť důležité směřovat lidi v určitých oblastech života správným směrem a umět jim poradit. Všude tam, kde je potřeba pomáhat lidem v nouzi a při začleňování do společnosti – socializaci. Mezi lidmi jsou velké sociální rozdíly, bojí se o svoji práci a závidí těm, kterým se daří líp, a to vede k páchání trestné činnosti, šikaně a podobně. Sociální pedagog by mohl sehrát nezastupitelnou úlohu zejména v primární prevenci, která je dle mého názoru pro společnost nejméně nákladná, ale přitom velmi důležitá.

Ve společnosti se toto povolání spojuje zejména s vězeňskou službou, ale jak jsem již výše uvedla, oblast působení je nesmírně široká. Velký přínos tohoto oboru shledávám zejména v působení v oblasti primární prevence, protože může pomoci ještě než vůbec nějaký problém nastane, což je pro společnost vždycky jak ekonomicky tak morálně výhodnější, než již vzniklé problémy řešit, anebo dokonce napravovat vzniklé škody, které jsou mnohdy již nezvratné. Pokud bude společnost dostatečně informovaná, ubude nejen trestné činnosti, ale stane se to jakýmsi poselstvím pro další generace. Jen pokud nebudeme lhostejní sami k sobě, k ostatním lidem a ke všemu, co nás obklopuje a budeme se dívat kolem sebe, můžeme něco změnit.

1. Potřeba sociálního pedagoga v souvislosti se změnami ve společnosti

Stav nynějšího prostředí je výsledkem dosavadního rozvoje civilizace. Je to důsledek činnosti člověka za celou jeho existenci. Dle Krause (2007, s. 28) se člověk sice postupně vymanil ze závislosti na přírodních živlech, na přirozeném prostředí za cenu, že je zasahován produkty vlastní činnosti, prostředím umělým, které sám vybudoval. Současné prostředí s neúprosnou logikou vrací a oplácí člověku všechny nešetrné zásahy a zasahuje jej v negativním smyslu. Způsobuje mu jiný způsob a rytmus života, poškozují lidský organismus, život člověka někdy přímo deformuje. Na prahu nového tisíciletí se lidstvo paradoxně ocitá v situaci, kdy je prostředím přírodním i kulturním, ale i společenskými poměry ve svém životě čím dál více ohrožováno.

1.1 *Výchova pro život*

*„Výchova v rodině je největší sociální službou,
kterou může někdo prokázat svému národu a lidstvu.“*

SHAW

Výchova je složitý společenský proces, ve kterém se uskutečňuje vztah vychovávající – vychovávaný. Výchova má mít svůj cíl a podstatné znaky, cílevědomost, záměrnost, soustavnost a organizovanost. Setkáváme se s ní po celý život, v rodině, škole i volném čase.

Rodina je původní a nejdůležitější sociální skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou. Představuje skupinu osob přímo spjatých pokrevními svazky, manželstvím nebo adopcí, jejíž dospělí členové jsou zodpovědní za výchovu dětí.

Mezi charakteristiky dnešní rodiny patří dle Mazánkové, Nevoránka a Řehoře (2004, s. 11) především:

- **snížená stabilita rodiny** – je dána vlivem vnějších činitelů, sociálních, ekonomických a právních tlaků, které mohou přivést rodinu do náročné a stresové situace,
- **nízká připravenost pro rodinný a partnerský život** – je dána nízkou úrovní vzdělanosti v této oblasti způsobenou nedůsledností a neodpovědností rodiny,
- **klesající počet rodin** – celkově klesá počet úplných rodin,
- **rodina není schopna plně dodržet práva dítěte** – ohrožené, týrané, zneužívané dítě je jevem, kterému se společnost nedokáže účinně bránit.

Funkce rodiny

K základním funkcím rodiny patří:

1. Biologicko – reprodukční.
2. Sociálně ekonomická.
3. Socializační.
4. Kulturně výchovná.
5. Citová.
6. Společenská.

Rozdělení rodin podle funkce dle Kohoutka (2007, s. 159)

- **Funkční rodina** – pečuje o své děti kladně a stabilně z hlediska všech jejích základních funkcí.
- **Problémová rodina** – taková v níž se vyskytují určité zásady a poruchy základních rodinných funkcí, ale ještě vážně nenarušují rodinný systém a zdravý vývoj a rozvoj psychiky a osobnosti dětí.
- **Dysfunkční rodina** – neplní řádně a náležitě své základní funkce a do určité míry již ohrožuje výživu, zdraví a rozvoj psychiky osobnosti dětí.
- **Afunkční rodina** – neplní své základní funkce a úkoly a vážně narušuje výživu zdraví a někdy dokonce i ohrožuje život dětí.

Domov je především místo, kde vznikají a rozvíjejí se ty nejkrásnější a nejhezčí lidské vztahy, místo, které je naplněno láskou rodičů. Mazánková, Nevoránek a Řehoř (2004, s. 6) uvádějí, že dítě potřebuje pro zdravý tělesný a duševní vývoj nejen zabezpečení základních životních potřeb a soustavnou péči, ale i láskyplnou výchovu, pocit bezpečí a jistoty, potřebuje vědět, že je milováno.

Rodina má pro dítě nezastupitelný význam. Dítě se do ní rodí, dostává od svých rodičů genetickou výbavu, má rozhodující vliv na celkový rozvoj jeho osobnosti, zvláště v nejranějším období jeho dětství, a to jak v oblasti tělesné, duševní tak i sociální. Čemu se dítě naučí je v podstatě určováno působením rodiny. V rodině se vytvářejí rysy osobnosti. Rodina, sociální vztahy v ní a způsob výchovy budou pro dítě základem, ze kterého bude vycházet, až si založí svou vlastní rodinu.

Je to vlastně takový koloběh. To, co si člověk osvojí od svých rodičů, předá zase svým dětem. Je ale také důležité, aby se vyvaroval chyb, které jeho rodiče udělali. Ale jak vlastně vychovávat svoje děti tak, aby byly připravené do života?

Optimální rodinné prostředí má následující znaky:

- vnitřní stabilitu rodiny,
- nenarušenou a přirozenou strukturu,
- kulturní atmosféru,
- civilizační standard.

Dříve dítě trávilo v rodině hodně času. Členové rodiny se o sebe více zajímali, žili jeden pro druhého. Děti měly ke svým rodičům větší úctu a respekt, bylo to dáno přísnou výchovou, ale i náboženstvím. V současné době se tento čas zkracuje. Přesto by se ale asi vliv rodiny na výchovu neměl zmenšovat.

Současná rodina je méně stabilní, v jejím uspořádání je důležitý vztah mezi manžely a jejich vzájemně se doplňující úlohy. (Sociologie rodiny II., 2004)

Správný postoj:

- přijímání dítěte,
- ochota a aktivní spolupráce s dítětem,
- rozumová volnost.

Nesprávný postoj:

- odmítání dítěte,
- omezený styk s dítětem, jeho izolovanost,
- nadměrná přísnost, péče, pozornost, nebo opět nevšímavost,
- rozpor mezi slovy a činy.

Pokoušíme-li se pochopit jednání a chování lidí kolem sebe, ale i své vlastní, musíme se vrátit do nejtělejšího dětství, protože tam se rodí osobnost člověka, jeho postoje k životu, charakter i základní lidské vlastnosti. Dle Pelikána (1997, s. 46) byla donedávna velká pozornost věnována výchově dítěte již komunikujícího s okolím.

„V poslední době se ale ukazuje, že o osobnosti člověka se rozhoduje mnohem dříve, než jsme byli ochotni si přiznat. Pro někoho bude možná překvapivým zjištěním, že už před narozením člověka (v prenatálním období) se vytváří základy budoucí osobnosti.“

(Pelikán, 1997, s. 46)

Je známo, že **chování matky**, jako je kouření, nebo požívání alkoholu a drog, **má vliv na rozvoj plodu**. Méně známé je ovšem to, že psychické rozpoložení matky má přímý vliv na budoucí vývoj dítěte. Pelikán (1997, s. 47) uvádí, že dítě velice citlivě vnímá psychické stavy matky, které se odrážejí nejen na jeho bezprostředních reakcích, ale promítají se i do jeho dalšího vývoje. Stresy a úzkosti matky se zpravidla promítají do psychiky nenarozeného dítěte. Pokud matka prožívala krátkodobý otřes, nemá to větší následek na plod. Ale jestliže byl tento stres dlouhodobější a intenzivní, pak se následky projeví na budoucím psychickém i fyzickém vývoji dítěte.

Překvapující je, jaké množství drobných či větších konfliktů, hádek a vzájemného nepochopení se v rodinách projevuje. Někde je to tak, že konflikty jsou prakticky na denním pořádku, jinde jsou jen občasné, vzácnější. V dobách, kdy otec

míval v rodinách výsadní postavení a choval se většinou autokraticky, se zdálo, že konflikty nejsou. To proto, že partnerka při respektu k manželovi a otci rodiny se nedovedla ozvat, nebyla schopna říci své mínění, nebyla schopna hájit své zájmy či vyjádřit prostě svůj názor na běh událostí.

S postupným přechodem k demokratickým formám rodiny se rozpory začaly ventilovat. Mínění jednoho i druhého partnera se ve formě střetů dostává na povrch. Matějček, Dytrych (2002, s. 9) ve své publikaci uvádějí, že s rodinami, kde autoritativní přístup k řešení životních problémů ještě trvá, se již dnes příliš často nesetkáme. Ventilace rozdílných názorů na běžné životní problémy má své výhody a nevýhody. Není třeba zatajovat svůj názor, není třeba se jím tajně trápit, při otevřené a rovnoprávné debatě je možné dojít k řadě pozitivních řešení, přinejmenším k pozitivním kompromisům. Na druhé straně vidíme, že předmětem sporů a konfliktů v rodině se stává téměř vše. Někdy se ale diskutuje velmi ostře, kompromisy nejsou přijímány a každý z partnerů stojí zarputile na svém stanovisku.

„Ať rodiče chtějí, či nechtějí a ať si to uvědomují, či ne, je dítě vystavováno zvláštnímu druhu psychické zátěže, jejichž důsledky nejsou často rozpoznány včas ani vlastními rodiči či jinými blízkými osobami. Nejde totiž jen o důsledky, které by se projevovaly bezprostředně a okamžitě, ale o takové mechanismy, které se začínou projevovat ve vzorcích chování dítěte třeba až v období puberty, či dokonce až na začátku jeho dospělosti.“

(Matějček, Dytrych, 2002, s. 42)

Z toho dle Matějčka a Dytrycha (2002, s. 124) vyplývá několik kroků ke správné výchově:

- **První krok ve výchově** uděláme už tím, že si uvědomíme, co bychom vlastně chtěli svým dětem předat, čemu bychom je chtěli naučit, co by si měly osvojit, kam se dopracovat atd.. Prostředky se pak najdou až překvapivě lehce.
- **Druhým výchovným krokem** je náš vlastní dobrý příklad. Ne hraný, a už vůbec ne předkládaný dětem v různých citátech a výkladech jako na obehnané gramofonové desce. Naopak by měl být přirozený, nenápadný, jako samozřejmý

projev našeho každodenního života. Kdo chce, aby se jeho děti naučily pomáhat, což jistě i on sám jako rodič uvítá, až to bude ve stáří potřebovat, musí zkrátka pomáhat i on sám.

- **Třetím výchovným krokem** jsou určité taktiky a praktiky jak na to.

Je tedy patrné, že kromě dědičných dispozic, je velmi významným faktorem, ovlivňující celý další život člověka, jeho vlastní zkušenost. Slova rodiče i učitele, která nevycházejí z osobních zkušeností dětí, nebo jsou s ní dokonce v rozporu, nejen nejsou většinou brána vážně, ale často podlamují i důvěru k těm kteří je vyslovují. Pelikán (1997, s. 53) je toho názoru, že problém je v tom, že slovo obyčejně obsahuje informaci, ale zkušenost působí na city. Těší, ale i bolí, voní, ale i páchne, láká, ale také varuje. Zkušenost je tedy kusem života daného člověka.

1.2 Škola - druhé nejdůležitější sociální prostředí působící na člověka

„ Dívát se je snadné, studovat obtížné“

ČÍNKÉ PŘÍLOVÍ

S rodičovskou výchovou je úzce spojen i **vliv školy**, zejména učitelů. Školy procházejí v současné době změnami, jaké nemají v minulosti obdoby. Především v důsledku svobodné volby vzdělávací dráhy. Dávají stále většímu počtu žáků příležitost dosáhnout vyšších stupňů vzdělání. Podstatná část mládeže všech úrovní a druhů schopností očekává, že delší školní docházkou se jí vytvoří předpoklady pro lepší pracovní uplatnění a vyšší životní úroveň. Před většinu škol je tak postaven pedagogicky mnohem náročnější úkol.

Pozice školy ve výchově dítěte je ovšem velice důležitá. Pelikán (1997, s. 10) vidí problém v tom, že škola má jen velmi omezené výchovné možnosti ve srovnání s rodiči. A pokud rodiče odmítají se školou spolupracovat, protože si myslí, že jenom oni vychovávají své dítě správně a nemá jim do toho kdo co zasahovat, jsou výchovné možnosti školy ještě menší.

Účelem je pro mladé lidi dnešní doby to, co je praktické, co vede ke konkrétnímu cíli. Pragmatický přístup je jedním z typických rysů produktivní společnosti. Není jistě náhodou, že šetření „motivace ke studiu“ ukázala, že zatímco ještě začátkem sedmdesátých let byla jedním z významných motivů touha „něco poznat“, v posledních letech se tato motivace téměř vytratila. Na prvním místě se objevuje u většiny dotazovaných středoškoláků „učení pro známku“. Ta se stala symbolem úspěšnosti, protože otevírá cestu k dalšímu kariéřnímu postupu přinejmenším v tom, že je k ní přihlíženo při různých přijímacích řízeních. Ze známky, která by měla být pouze prostředkem vzdělávacího procesu, se stává její cíl a účel.

Současná česká společnost je poznamenána mnoha sociálními problémy, které jsou pocíťovány jako ohrožení její budoucnosti. Pelikán (1997, s. 10) ve své publikaci uvádí, že nedostatečná funkce rodiny, vysoká kriminalita, šíření drogové závislosti, rasová a národní nesnášenlivost jsou projevem oslabení morálních a duchovních hodnot. Školy a učitelé nemohou tváří v tvář této krizi zůstat lhostejní. Nemohou chápat svou činnost pouze jako zprostředkovávání znalostí a dovedností. Znamená to zvýšenou lidskou odpovědnost a rozšíření profesní kompetence učitelů o sociálně pedagogickou práci, občanské a morální výchovy.

Školy mění zásadním způsobem roli učitelů, kteří nemají již jen povinnost předkládat žákům státem předepsané učivo a dodržovat školské předpisy. Stávají se pracovníky, jejichž postavení má charakter veřejné odborné služby. Od učitelů se vyžaduje způsobilost podílet se na rozhodování o životě školy. Musí rozvíjet týmovou spolupráci, vstupovat do kontaktu s místním prostředím a rodiči svých žáků. Uvedené, i další změny v roli učitelů našly své mezinárodní vyjádření v úvahách o možnosti profesionalizace učitelského povolání.

Škola není budova, ale společenství lidí. Piťha (1999, s. 197) ve své publikaci uvádí, že škola je neskonale víc, jsou to lidé: učitelé a žáci. Škola, to je jakési silové pole vztahu mezi učitelem a žáky. Jak je to jednoduché. Komenský byl geniální v tom, že uměl upozornit na věci, které jsou pro svou samozřejmost a jednoduchost vždy znovu v nebezpečí, že se na ně nedbá a nakonec vůbec zapomene. Je to právě vztah učitelů a žáků, který činí školu příjemnou, přínosnou a dobrou anebo naopak nepříjemnou, nudnou a špatnou.

Vztah kamarádství, ten propojuje žáky navzájem. Vztah učitele a žáka je jiný vztah, protože v něm jde o dvě odlišné role. Kdyby se učitel změnil v pouhého kamaráda, nebyl by už učitel a škola by nebyla školou. Žák je osobnost. Děti jsou často vyhraněnější a určitě citlivější osobnosti než většina dospělých lidí.

Školní přestávky jsou pro výchovu dětí neméně důležité než hodiny. Kolik přátelství se tu uzavírá, upevňuje, někdy zase bortí. Ke škole ovšem patří celé množství dalších lidí, především obslužný personál, je tu pan školník a paní z kuchyně a mnoho jiných, kteří se podílejí na výchově každý svou měrou.

A samozřejmě jsou tu rodiče. Snažení sebelepších učitelů je bez jejich přispění oslabeno. Postaví-li se dvě hlavní výchovné síly, totiž rodina a škola, proti sobě, trpí děti jejich vzájemným sporem a je konec se světem, kde násilí je vzdálenou věcí.

Mnohdy máme pocit, že nežijeme svůj život, ale že život naopak žije nás. Bývá to tehdy, když se cítíme bezmocní proti souhrnu událostí, které námi zmítají. Dokážeme-li si vysvětlit třeba i jen svým vlastním výkladem svět kolem nás a své místo v něm, najdeme zpravidla ten potřebný bod, který nám umožní najít vnitřní klid. Bohužel zejména škola zůstává ve výchově ke globálnímu vnímání světa a k vytvoření vlastního obrazu světa a svého místa v něm ve vědomí každého žáka stále ještě velmi dlužná. Už základní předmětové pojetí vzdělávání vede spíše k encyklopedickému pojetí světa. Pokusy o mezipředmětové vztahy, navíc spíše ojedinělé a závisující na iniciativě jednotlivých učitelů, nejsou dostatečným řešením.

Chybí celkové ucelení poznatků o světě, která by usnadnila žákům vnímání světa. A právě výchova k pochopení světa, ve kterém žijeme, je součástí výchovy k onomu nadhledu nad věcí. Pelikán (1997, s. 41) uvádí, že každý člověk by měl mít svůj zcela osobitý systém vytváření onoho nadhledu, který by mu usnadnil překonávání stresových situací a pomohl mu pochopit velikost a míru problémů, které právě řeší. I to je součástí výchovy k vnitřní vyrovnanosti a nakonec i k lidskému štěstí.

Někteří hledají tuto pomoc ve víře, jiní v upnutí se na hodnoty, které jsou pro ně významné, někomu pomáhá meditace. Jsou ale také lidé, kteří hledají útočiště v alkoholu a drogách, aniž si uvědomují, že jejich působení na povzbuzení lidské psychiky je jen dočasné a má často ty nejhorší důsledky. Nalezení adekvátních prostředků, které pomáhají pocitu lidského štěstí, patří k nejlepším cestám prevence různých závislostí. Jimi se mnohdy zabýváme bohužel až ve stádiu, kdy ohrožují naše blízké, nebo nám svěřené děti a žáky. Dle Pelikána (1997, s. 43) se výchova ve škole, ale i v rodině, zatím poměrně málo snaží pomoci dětem při vytváření psychických systémů, které by jim jednou umožnily zvládnout náročné životní situace. A těch během života každý z nás prožívá nemálo!

Gramatici ve školách nezastaví a dokonce ani nijak neovlivní vývoj jazyka a vychovatelé v oblasti morálky na tom nejsou jinak. Mohou upozorňovat a přibrzd'ovat. Je nutné přijmout fakt, že společnost, která programově nechce být vzdělaná, rozloží školství přes veškerou snahu učitelů. Vládní aparát přitom bude asistovat, protože nemůže tvrdě hájit expertní postoj. Musí vyhovět politickým kritériím.

Jenže ani škola spolu s rodiči nezmůže mnoho, bude-li jejich snaha ničena celkovou atmosférou společnosti. Piťha (1999, s. 198) se domnívá, že co zможou ušlechtilí učitelé a rozumní rodiče, když naše televize, to velké božstvo, které den co den vstupuje dnes do všech domovů, staví nám před oči nové vzory, svalnaté tupce, kteří vyrážejí skřeky, boří a vraždí – nikdy nic nestaví. I tam, kde vítězí dobro, je tolik brutalit.

1.3 Hodnoty člověka v současné společnosti

„Dej nám, Bože, tři dary: smělost, vyrovnanost, rozum.

Smělost na to, abychom změnili věci, které se změnit dají.

Vyrovnanost na to, abychom se dokázali smířit s tím, co se změnit nelze.

A rozum na to, abychom mezi těmi věcmi dokázali rozlišovat.“

ŽIDOVSKÉ PŘÍSLOVÍ

Žijeme ve velice zvláštní době. Snad nikdy se ještě nemluvílo tak často a tak hlasitě o tak vysokých hodnotách, jako to slýcháváme dnes. Svoboda, lidská práva, historická spravedlnost, pravda a láska. Pokud bychom brali všechny tyto řeči vážně, mohli bychom být šťastni, v jak velkolepé době to žijeme.

Do skupiny vysokých hodnot dle Matějčka a Dytrycha (2002, s. 17), které jsou dnes tak často vzývány, patří hodnoty typu svobody jednotlivce a lidských práv. Jsou to hodnoty skutečně úctyhodné a stěží najdeme člověka, který by si jich nevážil. Tím smutnější je ovšem, k čemu všemu dneska slouží.

Řeči o svobodě jednotlivce, jsou-li vedeny v dnešním systému, nemají za cíl chránit člověka před zvláštní mocí. Veřejná moc a moc státní je ve skutečnosti tak slabá, že by sama občas potřebovala ochranu (například proti vydírání ze strany velkých nadnárodních firem či jiných silných kapitálových a vlivových skupin). Nikdo se nemusí bát toho, že by byl veřejnou mocí omezován a pronásledován. Proč také? Pokud by se stal skutečně nepohodlným z hlediska něčích zájmů, poradí si s ním hravě moc podsvětí a organizovaného zločinu.

Dle Matějčka a Dytrycha (2002, s. 17) veřejná moc ani nemusí zjistit, co se mu vlastně stalo a kdo mu to provedl. Teror a násilí z demokratické společnosti rozhodně nezmizely. Pouze se důsledně privatizovaly, tak jako se privatizovalo všechno ostatní.

Proč tedy plamenné řeči o lidské svobodě, když ji žádná státní moc neohrožuje? Jejich docela prozaickým cílem je podpořit další postup likvidace veřejného sektoru. Právo na individuální svobodu silných a úspěšných je vyzdvihováno proto, aby se odbouralo všechno, o co se mohou opřít ti, kdo jsou (z důvodů nejrůznějších) méně úspěšní. O lidských právech se mluví stále hlasitěji proto, aby nebylo slyšet volání po právech sociálních, která jsou krok za krokem zmenšována a odbourávána.

Jak se děti vyrovnávají s faktem, že některé mají, nač si vzpomenou, a jiné to nemají. Jedny mají mobil takový a druhé onaký. Jedny jezdí na Kanárské ostrovy a druhé se chodí koupat k místnímu rybníku. Jaké psychické problémy to vnáší do života těch méně majetných? A jaké to může mít následky? Může je to poznamenat na celý život? A dá se s tím něco dělat?

Ano, problém to je a v některých rodinách dokonce dost palčivý. Jak by také ne. Závist je totiž v podstatě psychická slabost a s tou je vždycky potíže. A to, že závistivost se počítá k našim národním nelichotivým vlastnostem, už samo o sobě naznačuje, že se s ní setkáváme asi dost často. Avšak dle Matějčka a Dytrycha (2002, s. 17), to není problém zase tak závažný, většinou jde ve výchově spíše o záležitosti okrajové.

Pelikán (1997, s. 18) se domnívá, že dalším současným problémem lidstva je rozchod s tradicí. Typickým rysem současné doby je nejen bourání tradic, ale i ustálených hodnotových systémů. Projevuje se to nejen v rozchodu se zaběhnutými společenskými tradicemi, ale zejména pak se to odráží v rodině. Do jisté míry to souvisí i s oslabením citových svazků v rodině a řady jiných priorit a jejich preferencí před rodinným životem.

Drtivé většině mladých lidí „postava otce“ schází. Vlastní otec v této roli příliš často selhává a masový provoz na školách a univerzitách brání tomu aby si člověk našel náhradu v uctívaném učiteli. Právě ono citové nenaplnění vede u části mladých lidí ke vzniku negativních citů, nezřídka i k nenávisti, která se pak může projevit v přimknutí se k asociálním, rasistickým, nebo i přímo kriminalitou se zabývajícím skupinám. Ztráta původních autorit se ale nezřídka projevuje i ve snaze hledat autority nové.

„Krizovou situaci lze charakterizovat jako v krátkém čase vyostřenou situaci, kterou již není jedinec schopen sám překonat a pomocí vlastní strategie zvládnout vnitřní či vnější zátěž. Je to většinou důsledek jistých společenských i osobnostních změn. Jako příklad můžeme uvést odchod do důchodu, ztráta zaměstnání, úraz, klimakterium, nový sňatek apod. K tomu je třeba hned dodat, že posouzení krizové situace je záležitost značně subjektivní a záleží na síle, vnitřní odolnosti jedince. To co pro někoho je náročná životní situace, se kterou je schopen se „poprat“ úspěšně sám, to pro jiného může znamenat naprosto beznadějnou krizovou situaci, ze které nevidí východiska.“

Kraus (2007, s. 56)

Krizové situace lze rozlišit na:

- traumatické, které jsou nepředvídatelné, velmi bolestivé (ztráta blízké osoby, úraz, vážné onemocnění, živelná pohroma apod.),
- důsledek životních změn, které přicházejí víceméně objektivně (stěhování, klimakterium, odchod do důchodu, opuštění rodičovského domu).

Krizové situace probíhají v určitých fázích. Kraus (2007, s. 56) uvádí následující členění:

1. Alarmující, počáteční – jedinec vnímá první signály ohrožení, cítí, že ztrácí půdu pod nohama. Začínají se objevovat pocity strachu, tísně, zmatku. Člověk není schopen koncentrace, začíná být netečný. Objevuje se tenze, která může vyústit v depresi, ale také může mít formu agrese (autodestrukce, verbální apod.). Tato fáze může mít někdy i charakter šoku a dá se říci, že trvá řádově hodiny, dny.
2. **Kritická** – dochází ke ztrátě sebekontroly, je vyřazena racionální složka osobnosti, začínají výrazně převládat emoce, které signalizují silící ohrožení. V těchto chvílích jedinec jakoby vysílá „volání o pomoc“, ale často jen v náznacích a nesměle. Pokud není vyslyšeno, další vývoj se většinou ubírá cestou mechanismů izolace, útěku k alkoholu, lékům (hypnotikum, sedativum), drogám, nelze vyloučit ani vývoj sebevražedný. Tato fáze trvá dny, týdny někdy i měsíce.

3. **Integrační** – nastupuje jako další fáze v případě, že nedošlo ke skutečné krizi, že volání o pomoc ohroženého jedince někdo vyslyšel. Pak dochází k mobilizaci sil, hledání řešení, konsolidaci osobnosti.
4. **Zpracování** – výstižnější název by možná byl přeorientování, protože se jedná o fázi, ve které dochází k obnovení narušeného sebevědomí a sebecitu, k orientaci na nové aktivity, nové osoby, nové hodnoty.

Možnosti řešení krizových situací dle Krause (2007, s. 58).

- Zamyšlení se nad danou krizovou situací a nad sebou samým v souvislosti s touto situací vede k **technice racionalizace**. Bývá to jedna z nejpoužívanějších a účinných technik. Vystihuje ji svým způsobem přísloví „žádná kaše se nejí tak horká, jak se uvaří“.
- Další velmi účinnou technikou, kterou je možno použít je **kompence**. Spočívá v hledání aktivit, které by pro osobnost v krizi mohly být východiskem za dané situace (ztráta zaměstnání).
- Jiným postupem v řešení krizové situace může být snaha navodit možnost **identifikace** s vhodným modelem pro účelné jednání. Jako vhodné vzory jsou často právě ti, kterým se podařilo vážné krizové stavy v životě úspěšně překonat, nebo jiné, pro danou osobu blízké, „silné osobnosti“.
- O možném využití a určité efektivnosti lze uvažovat i v souvislosti s **technikou úniku**. Nebudeme asi navádět k vyhýbání se povinností, ani předstírat nemoc, ale umět se zasnít s tím, že si dokáží představit, jak se mi podařilo již danou krizovou situaci vyřešit, alespoň ve snu prožívat úspěch může být inspirující a povzbuzující.
- Dokonce nevyloučíme ani **techniku agrese**. Takováto technika na první pohled vypadá z pedagogického hlediska těžko použitelná. Jde však jen o to najít vhodnou možnost aktivního vybití.

- Jako víceméně krajní možnost, jak pomoci k vyrovnání se s krizovou situací je **sociální izolace**. Jde především o takové situace, kdy se dotyčná osobnost nachází v nežádoucím prostředí, kde nejen že nelze očekávat pomoc, ale které problémy ještě umocňuje a psychický stav zhoršuje. Izolace od nežádoucích sociálních podnětů může znamenat změnu bydliště, pracoviště (školy), a jako krajní řešení umístění do příslušného zařízení (dětský domov, léčebny, apod.).

„S ohledem na to, že víme, že některým krizovým životním situacím nelze zabránit ani jim předejít, má sociálně výchovné působení ještě jeden aspekt a to je zvyšování odolnosti vůči těmto situacím. Nejpřirozenějším způsobem posilování a určité prevence je vytváření pevné a hodnotné zájmové orientace, jejímž prostřednictvím je možné nejnázve relaxovat, odreagovat napětí.“

(Kraus, 2007, s. 59)

1.4 Dílčí závěr

Učení a výchova nás provází od narození až do smrti. Prvním, kdo se zabývá tímto problémem a působí na člověka již po jeho narození, je rodina. Je to primární skupina, která nás začíná formovat, učí uznávat určité hodnoty a dává nám základy pro náš další život. Na ní většinou záleží, jak se postavíme do života, jak budeme úspěšní a schopni se vypořádávat s problémy, které nás obklopují. Jedním z nich může být i škola. Člověk si v ní prohlubuje znalosti a dovednosti a je také vychováván svými pedagogy. Přichází do kontaktu s dalšími lidmi a se svými spolužáky. Učí se komunikovat a chovat podle určitých pravidel. Stejně jako v rodině si zde začíná vytvářet své první vzory. Ty jej budou významným způsobem ovlivňovat, ať již kladně či záporně, do budoucnosti. Škola je tedy další skupinou, která se snaží formovat dítě již od jeho raného věku. Pokud nějakým způsobem selže rodina, škola nebo se člověk sám ocitne v náročné životní situaci, ať už z jakéhokoliv důvodu, může kromě jiných úspěšně pomoci právě sociální pedagog, který působí v různých odvětvích sociální oblasti. Sociální pedagog působí hned v primární sféře a je jedním z prvních článků v pomyslném řetězci socializace člověka do společnosti.

2. Příprava sociálních pedagogů a jejich uplatnění v praxi

Studijní obory se zaměřením na sociální pedagogiku se v posledních letech stále více objevují v nabídkách studijních programů vysokých a vyšších odborných škol v České republice. Taktéž poptávka po odbornících vzdělaných v tomto směru neustále stoupá. Setkáváme se s přípravou sociálních pedagogů na vysokých školách v bakalářských, magisterských a diferencních studijních programech, ale také na vyšších odborných školách, které poskytují další absolventy po vykonání závěrečného absolutoria.

*„Průměrný učitel vypráví. Dobrý učitel vysvětluje. Výborný učitel ukazuje.
Nejlepší učitel inspiruje.“*

W. A. WARD

2.1 Sociální pedagogika – předmět studia

Sociální pedagogika u nás není ještě zcela zakotveným oborem. Ne každý ví, co si pod touto vědní disciplinou představit. Pro ujasnění tohoto oboru představuji několik definic.

Sociální pedagogika prožívá v současnosti, zejména v postkomunistických zemích, jistou renesanci, na druhou stranu ale stále zápasí s určitými problémy, které je nutno co možná nejrychleji řešit. Podle B. Krause (2001, s. 15) jde především o tyto úkoly:

- Přesnější vymezení předmětu sociální pedagogiky a její základní terminologie.
- Objasnění vztahu sociální pedagogiky k příbuzným vědám, zejména k sociální práci.
- Vymezení prioritních problémů, kterým je v současnosti třeba věnovat největší pozornost.

- Zpracovat profesní profil sociálního pedagoga a vyvíjet snahy o rozšíření možností jeho uplatnění v praxi.

Úloha, kterými by se měla sociální pedagogika zabývat, je dozajista mnohem více, než výše uvádím, ale právě posledně uvedený bod považuji za zásadní, a proto se také stal východiskem mé práce. Úkol koncipovat přesný a v praxi využitelný profesiogram sociálního pedagoga se mi totiž jeví jako nesmírně důležitý a právem patří mezi hlavní priority současné sociální pedagogiky.

Kraus (2001) zdůrazňuje, že sociální pedagogika by se měla orientovat především na oblast, kde lze výchovu ovlivnit prostředím, dále pak na utváření životního způsobu zdravé populace, ale také sociálně-patologicky jednajících. Druhou oblast nazývá jako sociálně-pedagogickou terapii lidí se sociálním problémem s důležitým pedagogickým akcentem.

Sociální pedagogika zahrnuje dvě dimenze:

- *„Sociální dimenze je dána sociálním rámcem, společenskými podmínkami, situací v konkrétní dané společnosti.“*

(Kraus, Poláčková, 2001, s. 24)

- *„Pedagogická dimenze spočívá v tom, jak prosazovat a realizovat ony společenské nároky, žádoucí cíle, požadavky, minimalizovat ony rozpory v daných podmínkách, a to pedagogickými prostředky. Sociální pedagogika vstupuje do interakčních a socializačních teorií, ve kterých jsou procesy výchovy (vzdělávání), organizování podmínek rozhodující, a také tam, kde „standardní“ výchovné postupy selhávají či vedou k psychosomatické újmě.“*

(Kraus, Poláčková, 2001, s. 24)

Cíle sociální pedagogiky jsou velmi podobné s cíli sociální práce. I když se někdy ještě vedou teoretické spory o tzv. „čistotu pojmů“, praxe se přibližuje německému pojetí, které nedělá rozdíly a profese se nazývá sociální pedagog či sociální pracovník.

2.2 Nároky na studenty sociální pedagogiky

„Absolventi tohoto oboru jsou připraveni pro výkon práce v personálně-sociální, preventivně represivní, edukační a reedukační oblasti, vybaveni souborem teoretických znalostí a dovedností z oblasti personální práce, komunikace, aplikace práva, didaktických dovedností, řídicích dovedností. Také jsou připraveni v oblasti metod a technik výzkumu v sociálních vědách a jsou schopni samostatně realizovat a vyhodnocovat méně rozsáhlé sociologické a pedagogické výzkumy.“

(Zapletal, 2000, s. 403)

Na sociálního pedagoga jsou kladeny některé základní požadavky:

Obecné požadavky:

- Sociální pedagogika jako vědní disciplína, její vztahy k příbuzným oborům a profesím.
- Historické aspekty vzniku a rozvoje sociálně-pedagogického myšlení.
- Základní pojmy v sociální pedagogice (například výchova, edukace, socializace, sociální role, sociální prostředí).
- Profesiogram sociálního pedagoga.
- Životní styl člověka a jeho utváření, kvalita života.
- Základy andragogiky, speciální pedagogiky, gerontopedagogiky, terapie a dalších disciplín.

Metodologické požadavky:

- Metodologie pedagogického výzkumu se zaměřením na sociální pedagogiku (paradigmata, metody, pojetí výzkumu apod.).
- Pedagogická diagnostika.

Požadavky týkající se problematiky volného času:

- Výchova ve volném čase (pojetí, funkce, typologie volnočasových aktivit, osobnost animátora ve volném čase atd.).
- Vznik a vývoj organizované činnosti ve volném čase.
- Hra a její pojetí v sociální pedagogice (definice, klasifikace, příprava, využití, tvořivost při práci s herními aktivitami apod.).

Požadavky týkající se problematiky sociální patologie:

- Sociální patologie a její místo a význam v sociální pedagogice.
- Sociálně-patologické jevy (agrese, šikana, kriminalita, delikvence, drogová závislost, bezdomovectví, rasismus, sekty a další projevy).
- Možnosti prevence a výchovy při předcházení sociálně-patologickým jevům.

Okruh poznatků ze sociální práce a pomáhajících profesí:

- Sociální práce, její vývoj, metody, paradigmaty a základní problémové okruhy.
- Možnosti spolupráce sociální pedagogiky a sociální práce.

Požadavky z okruhu multikulturní výchovy:

- Základní pojmy z oblasti multikulturní výchovy – národnostní menšiny, migrace, antisemitismus, xenofobie a další.
- Význam a poslání multikulturní výchovy a výchovy k toleranci a proti rasismu.

Požadavky z oblasti sociální politiky:

- Podstata, cíle a typy sociální politiky.
- Základní pojmy a problémové okruhy – chudoba, nezaměstnanost, sociální zabezpečení apod..

U absolventů pedagogických fakult je důležité, aby se při výkonu své práce, řídili některými již ověřenými pravidly. Pro usnadnění pochopení těchto pravidel je dle Piřhy (1999, s. 28) možné použít např. tradici pohádek: **tři úkoly, tři varování, tři přání.**

ÚKOLY:

- Prvým úkolem je dát dětem, které budou učit, kus hezkého života. V dnešní polámané společnosti může být škola pro nejedno dítě jediným místem zdravých lidských vztahů a jakkoli je to až děsivé, školní léta mohou být jediným šťastným údobím jejich žáků. Měli by pamatovat vždy na to, že děti se ve škole nejenom učí, ale že tam spolu s nimi žijí.

- Druhým úkolem je, aby šli stále dopředu, nezůstali stát a nespokojili se opakováním osvědčených hodin. Žák, který musí opakovat, je smutná postava. Učitel, který opakuje, je postava daleko smutnější. Přestává a nejdnou přestane být hoden krásného označení pan učitel, paní učitelka, protože seschne a ztvrdne na trapného státního zřízence k dětem.
- Třetím úkolem je trvalá snaha o lidskou pravdivost. Mají-li dostát úkolu a být svým žákům vzorem, pak jím musí být. Musí být hodnotnými lidmi. Nestačí něco vykonávat, dělat či ukazovat se. Je třeba být. Aby se jim to dařilo, musí sami sebe dobře znát a trvale sledovat, zda rostou v dobrém, anebo se kazí.

VAROVÁNÍ:

- Prvým varováním je, aby si úkoly a práci neusnadňovali tím, že ji odbudou nebo zanedbají. K čemuž mají sklon již při studiu a vychází jim to, protože mnoho jejich učitelů propadlo lenosti a nezájmu.
Jsme vždy více obětí špatné práce druhých, právě tak jako oni jsou obětmi naší nekvality. Proto by měli svou práci dělat svědomitě a poctivě.
- Druhým varováním je, aby se nestarali jen a jen o své výhody. Pokud to dělá většina lidí, rozpadá se společnost, protože se vytratí to, co je společné. Egocentrismus a egoismus zákonitě vede k zoufalé samotě. Je také dosti těžké být šťasten, jsme-li obklopeni nespokojenými, nešťastnými lidmi.
- Třetím varováním je, aby nepodlehli poštilé touze překročit meze svých sil, schopností a možností. Moderní doba k tomu svádí, ale vtěsnat do jednoho lidského života víc, než kolik unese, končí tím, že máme řadu věcí neúplných, ale žádnou celou. Že je náš život hromadou mnoha začátků, ale není příběhem, který dává smysl.

PŘÁNÍ:

- Prvním přáním je, aby práce těšila. Mnoho lidí a mnoho učitelů dělá svou práci pro výdělek. Tím práci učiní ošklivou překážkou na cestě ke kýženému cíli. Je s podivem, jak si ti lidé přejí být co nejrychleji staří. Je smutné vidět, jak si kazí život, protože se z práce radují jen dvanáctkrát do roka, když dostanou plat. A ani tyto dny se jim nevydaří, protože se jim to zdá málo. Oč lépe na tom jsou ti, kteří pracují rádi a radují se víc než tři sta dnů v roce, takže jim nakonec nevadí ani těch dvanáct dnů, kdy dostanou špatný plat.
- Druhým přáním je pocítit v dostatečné a velké míře vděčnost rodičů svých žáků, která přichází dříve a vděčnost žáků, která přichází s větším zpožděním. Tím jsou pedagogové vždy povzbuzeni a snáze nesou tíži a někdy i nudu svého zaměstnání.
- Třetí přání je, aby žáci své učitele přerostli, ne zrovna už ve druhé či sedmé třídě, ale později. Přání, aby mezi jejich žáky byli později takoví, o nichž se bude vědět, že dosáhli velkých cílů a že svou práci dělají dobře. Na tom totiž nejlépe pedagog pozná, zda svým žákům dal dobrý impulz na cestě k poznání a zbudoval pevné základy.

2.3 Sociální pedagog jako pomáhající profese a jeho uplatnění na trhu práce

Profesní povolání vyžadují všeobecně vyšší kvalifikaci, na znalostech je založena i profesionální autorita. K profesi se také váže profesní kodex. Dle Krause (2007, s. 66) sociální role spojené s výkonem profese vytvářejí specifický komplex profesionální kultury – specifické hodnoty, normy, symboly tvořící profesní subkulturu. To vše nepochybně k pedagogické profesi náleží.

V charakteristice profesí lze dle Krause (2007, s. 66) uvažovat o čtyřech aspektech:

- **ekonomický aspekt** – sleduje dynamiku profesní skladby obyvatelstva, nabídku a poptávku v jednotlivých povoláních,
- **právní aspekt** – zaměřuje pozornost na problémy jako je aplikace zákonů, předpisů a při realizaci jednotlivých povoláních,
- **psychologický aspekt** – směřuje k individuálním charakteristikám, osobnostním předpokladům pro úspěšné vykonávání profese a k otázkám přípravy na povolání,
- **sociologický aspekt** – zahrnuje společenskoekonomické, kulturní a politické okruhy, působení případného zániku profese, dále je spojen se společenskými procesy a vztahy působícími při přípravě a realizaci profese a konečně spojen se společenskými důsledky povolání. Sociální pedagogika se ubírá právě tímto směrem.

„Sociální práce je společenskovední disciplína i oblast praktické činnosti, jejímž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů. Sociální práce se opírá jednak o rámec společenské solidarity, jednak o ideál naplňování individuálního lidského potenciálu. Sociální pracovníci pomáhají jednotlivcům, rodinám, skupinám i komunitám dosáhnout způsobilosti k sociálnímu uplatnění nebo ji získat zpět. Kromě toho pomáhají utvářet pro jejich uplatnění příznivé společenské podmínky. U klientů, kteří se již společensky uplatnit nemohou, podporuje sociální práce co nejdůstojnější způsob života.“ (Matoušek, 2003, s. 11)

Vstupem České republiky do Evropské unie se stále výrazněji projevuje nevyhnutelnost rozvoje a spolupráce pomáhajících profesí na všech úrovních, například při řešení romské otázky, nárůstu sociálně-patologických jevů u dětí a mládeže či problémů objevujících se a přímo souvisejících s tzv. krizí rodiny.

Termín „*pomáhající profese*“ bezpečně zapouští kořeny v povědomí naší společnosti. Dle Bakošové (2005, s. 13) jsou do pomáhajících profesí zahrnováni mimo jiné sociální pracovníci, psychologové, duchovní, lékaři, jejich předvojem by však bezpochyby měli být především pedagogové, a to zejména pedagogové sociální a speciální.

Mezi pomáhající profese bývají řazeny zejména tyto typy profesí:

- **sociální pracovníci** - zaměstnanci státní správy, samosprávy, resortních ministerstev (terénní sociální pracovníci, sociální pracovníci, sociální asistenti, kurátoři),
- **poradenská pracovníci** (pracovníci pedagogicko-psychologických, občanských, manželských a rodinných poraden),
- **psychoterapeuti,**
- **učitelé a výchovní pracovníci školských zařízení** (škol, výchovných či diagnostických ústavů, středisek výchovné péče či center volného času).

Jednou z nejdůležitějších otázek pro práci s klientem v pomáhajících profesích je dle Krause a Poláčkové (2001, s. 51) rozhodnout se, jaký styl práce zvolit, zda spíše řídit a kontrolovat, nebo poskytovat podporu. Determinantami takového rozhodování nepochybně budou následující faktory:

- lidská a profesionální zaměřenost pracovníka,
- druh problému, který je třeba řešit,
- charakteristika klienta,
- povaha pracoviště, typ zařízení.

Zároveň se nelze domnívat, že direktivní přístup je oproti nedirektivě méně plnohodnotný. Je rovnocennou variantou práce s klientem a k jeho nesporným výhodám z hlediska pracovníka patří:

- **rychlost:** je ho třeba užít tam, kde hrozí bezprostřední nebezpečí poškození klienta, kdy je klient v okamžité tísní (např. odejmutí ohroženého dítěte z rodiny),
- **jednoznačnost:** vhodný v případě, že klient potřebuje vedení, nedokáže se zorientovat v problému či situaci a není předpoklad, že by se to podařilo (klient nezralý, starý, nemocný, mentálně handicapovaný, pasivní.),
- **bezpečí pracovníka:** užít u klientů agresivních, manipulativních.

V současné době existuje rozmanitá nabídka uplatnění pomáhajících a sociálně orientovaných profesí. Jednotlivé sféry působnosti (výchova, zdraví, sociální péče, volný čas, poradenství, sociální politika ad.) nejsou z hlediska profese sociálního pedagoga pevně a jasně vymezeny. Obory působnosti mohou být různě definovány, zejména dle obsahu a významu určujících aktivit, stáří a zdravotního stavu klientů či účastníků, a dalších kritérií.

Podle těchto kategorií je možno vidět sociálního pedagoga také jako:

- animátora volnočasových aktivit,
- diagnostika,
- kariérního poradce,
- koordinátora,
- lektora dramatické výchovy,
- organizátora táborových a zdravotních pobytů pro děti a mládež,
- pečovatele,
- pedagoga volného času,
- poradce s různým specifickým zaměřením,
- preventistu drogové či jiné sociálně-patologické problematiky,
- sociálního pracovníka,
- streetworkera,
- terénního pracovníka,
- učitele,
- vědeckého pracovníka,
- vychovatele.

Pro srovnání některých profesí :

Sociální pracovník (dle zákona o sociálních službách, § 108)

„Sociální pracovník vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytující služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace. Dle

zákona je požadováno vyšší odborné či vysokoškolské vzdělání, získané absolvováním vzdělávacího programu v oborech zaměřených na sociální práci, sociální pedagogiku, sociální a humanitární práci, sociální práci nebo sociálně právní činnost. “

Terénní sociální pracovník

„Terénní sociální pracovník pomáhá jednotlivým klientům a klientským rodinám, analyzuje jejich situaci, pomáhá řešit okamžité problémy, ale vyhledává i souvislosti a příčiny propadu svých klientů do sociální izolace, funguje v sociálně vyloučených komunitách jako poradce, průvodce, mediátor, organizátor, případně tvůrce komunitního plánu. Podílí se také na plánování sociálních služeb v lokalitě, ve které působí. “

Sociální pedagog

„Sociální pedagog je člověk připravený působit v obtížných sociálních podmínkách a situacích, přináší pomoc a světlo na cestě rozšiřovat lidskou svobodu. Sociální pedagog je absolvent studia oboru sociální pedagogika, a také oboru pedagogika se specializací (zaměřením) na sociální pedagogiku. Je to odborník, jehož všeobecné kompetence spočívají v pomoci dětem, mládeži i dospělým při odpovídajícím průběhu socializace a hledání možnosti zlepšení kvality jejich života prostřednictvím výchovy, vzdělání a poradenství. Sociální pedagog je kvalifikovaný pro předcházení, zvládání a eliminaci běžných i závažných životních problémů. “

(Bakošová, 2005, s. 13)

Pro výkon profese sociálního pedagoga je nutná celá řada předpokladů. Jde zejména o osobnostní a odborné předpoklady pracovníka, ale i o zkušenosti z oboru, v neposlední řadě také o určitou vizi či ideu jako smysl celé práce.

Model profese „sociální pedagog“ není jednoduchý a jednoznačný. Praxe sociálního pedagoga je zřetelně mnohem čtnější a nevykazuje často stejnou časovou konstantu jako škola. Také nemá žádné standardizované předlohy, jako jsou třeba učební plán, předmětové osnovy apod.. Jeho práce je blízká profesi učitele, psychologa, psychoterapeuta, ale v žádném případě je nenahrazuje.

Hlavní funkce sociálního pedagoga lze dle Krause (2007, s. 66) v zásadě charakterizovat dvěma oblastmi: **činností integrační a činností rozvojovou**.

- Jde-li o funkci integrační, pak se tyto činnosti týkají osob, jež potřebují odbornou pomoc a podporu. Jde o osoby, které se nacházejí v krizových situacích, v psychickém, sociálním či psychosociálním ohrožení a stávají se pro okolí překážkou. Mohli bychom je označit jako klienty.
- Stojí-li v popředí funkce rozvoje, pak nejde o žádné specifické situace, ale o zajištění žádoucího rozvoje osobnosti ve směru správného životního stylu, hodnotného a užitečného naplnění volného času, což v sobě zahrnuje moment prevence a týká se prakticky celé populace (dětí a mládeže především).

Kraus (2007, s. 67) ve své publikaci uvádí, že pracovní činnosti sociálního pedagoga mají souhrnně povahu výchovného působení ve volném čase, vytváření nabídky hodnotných volnočasových aktivit, poradenské činnosti na základě diagnostiky a sociální analýzy problému a životní situace (prostředí). V těch se vychovávaný nachází, dále povahu reedukační a resocializační péče i terénní práce (depistáže, screening). Z hlediska věkových kategorií jde o činnosti zaměřené především na děti a mládež, ale může jít i o dospělé a lidi staré.

Při profesi sociálního pedagoga jsou součástí podmínky a důsledky jeho práce. Kraus (2007, s. 69) je toho názoru, že se jedná o podmiňující faktory dvojího typu. Jde o samotné pracovní prostředí po stránce prostorové a věcné a o psychosociální souvislosti v pracovním prostředí, ale také mimo ně.

- V prvním případě jde o potřebné prostory a jejich vybavení tak, aby mohly být realizovány příslušné činnosti. Situace je v praxi nesmírně různorodá, ale jisté je to, že bez určitého materiálního vybavení nelze např. realizovat zájmovou činnost, nelze rozvíjet klubovou činnost, specifické prostory potřebuje také např. sociální asistent, vychovatel v domově mládeže či ve výchovném ústavu k individuálnímu působení.

- Podmínky sociálně psychického charakteru jsou dány v první řadě interpersonálními vztahy na pracovišti na všech úrovních, dále způsoby a úrovní řízení, pracovním režimem a také sociálně kulturní atmosférou dané lokality, svým způsobem celé společnosti (viz předcházející bod o prestiži profese). Pozornosti zasluhuje nevyhraněná a velmi volná pracovní doba (v závislosti na povaze instituce).

Popisované pracovní podmínky, požadavky, celková náročnost profese pedagogického pracovníka se odráží nutně v jeho psychice a poznamenává i zdraví. Vedle běžné fyzické a psychické únavy dostavuje se u všech pedagogických pracovníků únava sociální, pramenící z přesycenosti sociálními kontakty z neustálé komunikace. To se pak promítá i do soukromí a vlastního rodinného života snahami izolovat se, uniknout dalším kontaktům, byť se jedná o členy vlastní rodiny.

Zanedbatelná není ani ta skutečnost, že pedagogičtí pracovníci jsou často vystavováni přímému styku s infekcí a dochází k nákaze. Kraus (2007, s. 69) uvádí, že jako důsledky výkonu této profese zaznamenávají lékaři i ledvinové choroby. Mimořádně je také zatíženo a namáháno hlasové ústrojí. Proto také jeho poruchy a onemocnění jsou typickou nemocí z povolání. Pravdou je, že správným zacházením s tímto ústrojím a hlasovou hygienou by se daly důsledky často alespoň zmírnit či jim předejít. To platí obecně.

Obsah vzdělávání by měl respektovat určité standardy:

- profesionální, které vycházejí z analýzy činností, kompetencí pracovníka,
- vzdělávací, tzn. určité normy odpovídající statutu profesionála v dané oblasti, určité úrovni vzdělání potřebného pro dané pracovní zařazení,
- zaměstnavatelské, tj. podmínky, za jakých je pracovník zařazen do jisté profese, rejstřík potřebných pracovních úkonů,
- klientské, ty „definují“ sami adresáti svými požadavky a představami, které většinou zahrnují nejen odbornost, ale též lidské kvality.

Sociálně pedagogická dimenze působení je rozdělena do několika resortů:

a) resort školství, mládeže a tělovýchovy:

- školní kluby, družiny, domovy mládeže,
- dětské domovy,
- domy dětí a mládeže, střediska volného času,
- instituce ochranné výchovy,
- instituce výchovného poradenství (včetně výchovného poradce ve školách),
- systémy preventivně výchovné péče (krizová centra, střediska pro mládež),

b) resort spravedlnosti:

- oblast penitenciární a postpenitenciární péče (vychovatelé v nápravných zařízeních, věznicích, institut probačního pracovníka),

c) resort zdravotnictví:

- psychiatrické léčebny,
- rehabilitační instituce,
- kontaktní centra (protidrogová apod.),

d) resort sociálních věcí:

- sociální asistenti,
- sociální kurátoři pro mládež,
- instituce sociálně výchovné péče o seniory,
- ústavy sociální péče,

e) resort vnitra:

- utečenecké tábory,
- nápravná zařízení.

„V uvedeném přehledu jsou instituce, které s pracovníky daného typu počítají, u jiných je třeba jejich uplatnění v rámci nomenklatury profesí zakotvit. Profesi sociálního pedagoga lze zahrnout mezi tzv. pomáhající profese a proto i pro ni platí určitý etický kodex. Oficiální etický kodex sociálního pedagoga neexistuje, ale lze aplikovat kodex sociálních asistentů.“

(Kraus, 2007, s 71)

2.4 Dílčí závěr

Sociální pedagogika je považována za hraniční vědní disciplínu mezi pedagogikou a sociologií, která zkoumá vztahy mezi sociálním prostředím a výchovou, formy sociální pomoci a péče o všechny věkové kategorie. Předmětem sociální pedagogiky jsou sociální aspekty výchovy a vývoje osobnosti. Orientuje se na výchovu, v jejímž rámci dochází k intervenci do procesu socializace především u ohrožených a sociálně znevýhodněných skupin dětí a mládeže, ale i dospělých. Napomáhá rodině a škole řešit krizové situace a předcházet vzniku dysfunkčních procesů. Jejím cílem je výchova ke svépomoci, obnovení normality člověka a snaha o zlepšení společenských podmínek, ve kterých žije. Pomáhající profese, jsou takové, jejichž posláním je nejrozmanitější péče o klienty nebo jejich podpora, která u nich přispívá k subjektivnímu pocitu vyrovnanosti, spokojenosti a pohody a nebo stimuluje potenciál k vyrovnávání se s nároky obtížných životních situací či k osobnostní změně. Dimenzi pomáhání pak mohou nabýt všechny profese založené na mezilidském vztahu a komunikaci.

3. Legislativa v práci sociálního pedagoga

Sociální systém je řízen sociální politikou státu. Ta je tvořena několika oblastmi jako např. zaměstnaností, sociálním zabezpečením, zdravotní politikou, politikou vzdělávací, politikou bydlení, politikou ochrany životního prostředí apod.. Politika je vlastně procesem záměrného ovlivňování jednání jednotlivců a institucí. K tomu nám slouží legislativa, soubor sociálních zákonů a předpisů.

„Nejvyšším zákonem necht' je blaho lidu.“
CICERO

3.1 Sociální systém a sociální politika

Systém obecně – je skupina prvků tvořících určitý celek, spojený určitými funkčními vztahy.

Ve spojení se slovem sociální Kraus (2007, s. 22) uvádí dvojí výklad:

- *Společenský* – tedy určitá forma společensko-politického uspořádání, kde se jedná o osoby, organizace jednající ve vzájemné interakci a usilují o co největší uspokojování svých potřeb. Takto pojatý sociální systém je vymezen legislativou, řídí jej exekutiva a rozhodovacím orgánem jsou soudy.
- *Sociální pomoci, řešení problémů, ochrany, péče o určité kategorie populace* – zde se jedná o akutní nebo potencionální ohrožení společenské suverenity, uspokojování základních potřeb a to za jeho aktivní účasti. Tedy jakýsi subsystém tvořený souborem opatření a institucí, které zabezpečují zmíněnou ochranu, pomoc, péči a vychází přitom ze sociální politiky společnosti.

Sociální systém je tvořen z různých podsystémů, Kraus (2007, s. 22) uvádí tyto:

- *politický* – označujeme soubor institucí, procesů a rozhodnutí politické povahy, od ostatních systémů se odlišuje tím, že je schopen činit závažná rozhodnutí a je schopen měnit cíle, postupy a svou vnitřní organizaci,
- *(socio) kulturní* - je tvořen hodnotami, výtvořeny dané společnosti v oblasti umění, vědy, právních i morálních norem, tradic a zvyků, institucemi s těmito oblastmi spojenými a procesy,
- *ekonomický* – představovaný všemi institucemi a procesy, které zabezpečují produkci ve společnosti, obchodování s těmito produkty,
- *výchovně vzdělávací (školský)* - tvořený všemi institucemi, procesy a interakcemi, do tzv. školské soustavy a soustavy institucí mimoškolských, ty mohou být označeny jako primárně výchovně působící,
- *sociální (sociálně zabezpečovací)* - ten prioritně sleduje optimální rozvoj členů dané společnosti z hlediska možnosti uspokojování potřeb, tento záměr realizuje prostřednictvím k tomu určených institucí a procesů.

Hlavním cílem sociálního systému je dle Krause (2007, s. 23) zabezpečení rovnováhy mezi potřebami a možnostmi uspokojování potřeb, optimální využití lidského faktoru a celkové zvyšování životní úrovně. K tomu by měly přispívat všechny zmíněné podsystémy, které se ve svých činnostech a procesech doplňují a do své oblasti aplikují onen základní cíl.

Sociální systém tvoří několik elementů:

- *lidé* – tvoří základ sociálního systému, je nejlépe charakterizován demografickou strukturou obyvatel včetně struktury vzdělanostní, etnické, ale i názorové,
- *způsoby a prostředky dosahování oněch cílů* – základním prostředkem je práce, veškeré pracovní činnosti všech členů společnosti, tyto činnosti mají různý charakter a probíhají na různých úrovních, pro splnění většiny cílů je rozhodující stanovení míry pracovního času a jeho využívání,
- *hierarchie sociálních pozic a dělba sociálních rolí* – projevem efektivního fungování sociálního systému je soulad mezi pozicemi, výkony profesí, výkony funkcí a plnění odpovídajících rolí,

- *normy a hodnotový systém* – normy představují základní zákonitosti, pravidla jednání ať formální, tak neformální,
- *úroveň řízení* – může být centralizované a decentralizované.

„Sociální sféra představuje jeden z významných subsystémů společnosti, jehož posláním je zabezpečení podmínek lidského života, jistoty, bezpečí, konstruktivní aktivita a rozvoj člověka. Má výrazně humanizující charakter týkající se jak života jedince, tak sociálních skupin, mezi nimiž vznikají různé vztahy, interakce.“

(Kraus, 2007, s. 24)

Charakter a obsah sociální sféry je určován sociální politikou. Ta představuje cílevědomou činnost státu usilující o vytváření podmínek, které dle Krause (2007, s. 24) brání vytváření sociální nerovnosti a zajišťující podmínky pro harmonický vývoj:

- a) na zlepšování životních podmínek,
- b) na zabezpečení a udržení sociální suverenity (rovnováhy), sociálního bezpečí (jistoty) v rámci daných hospodářských a politických možností.

Opakem tohoto stavu je sociální závislost a sociální ohrožení.

Sociální politika je tvořena několika konkrétními oblastmi: politikou zaměstnanosti, sociálního zabezpečení, zdravotní politikou, politikou bydlení, politikou vzdělávací, právní, politikou rodinnou a politikou ochrany životního prostředí.

Sociální politika je dle Mühlpachra (2004, s. 14) kromě jiných svých určení také politikou. Politika je procesem záměrného ovlivňování jednání jednotlivců i institucí.

Sociální problém má své fáze vývoje a způsoby řešení:

1. Normální situace – autoregulace.
2. Zrání problémové situace - včasná intervence.
3. Problémová situace - intervence nezbytná a obtížná.
4. Zrání kritické situace - nutné nasazení sil a prostředků havarijního typu.
5. Kritická situace - sociální katastrofa.
6. Revoluční situace.

V normální situaci se sociální aktéři dokážou sami přizpůsobit měnícím se podmínkám. Důležitý je včasný zásah, dojde-li k němu v průběhu zrání problémové situace, pomůže problém vyřešit bez větších sociálních či ekonomických ztrát. Zrající sociální problém vzniká dle Mühlpachra (2004, s. 15) tehdy, roste-li nepoměr mezi žádoucím a skutečně jsoícím, je vyvoláván setrvačností ve fungování existujících sociálních institucí při změně sociálních podmínek. Napětí mezi žádoucím a skutečně existujícím není ničím mimořádným. Zrající sociální problém vzniká, pokud takový nepoměr překročí sociálně přijatelné hranice, pokud vytváří podstatné obtíže v životních činnostech významných sociálních skupin.

Problémové situace lze řešit sociálními reformami, které se většinou neobejdou beze změn cílů, organizačních struktur a funkcí sociálních institucí, některé instituce mohou zaniknout a nové vzniknout. Nejsou-li problémové situace řešeny, nastávají situace kritické, z nichž už vede cesta pouze do sociální katastrofy, jakou je například občanská válka. Za jistých okolností může dojít k revolucím, které mění samotné základy sociálního uspořádání.

Sociální pedagogika má souvislosti i se samotným sociálním systémem. Kraus (2007, s. 25) uvádí, že se jedná o tu oblast sociální pedagogiky, která bývá označována jako oblast „kompenzace“ (terapie) a týká se těch částí populace, které nejsou z různých důvodů v rovnocenném postavení s ostatními, jsou naopak znevýhodněny nebo jim přímo hrozí sociální vyloučení.

Na rozdíl od sociální práce sociální pedagogika využívá k řešení těchto problémů pedagogických postupů a prostředků. Obsahem tohoto působení je náprava křivd a chyb společnosti, vytváření rovných šancí. Lze to dobře demonstrovat na vzdělávání.

Kraus (2007, s. 27) ve své publikaci uvádí, že sociální pedagogika souvisí také s migrací a následnými problémy s adaptací. V souvislosti s rodinou se jedná o celou oblast náhradní rodinné péče, ale také v souvislosti s podílem na funkce pečovatelské, relaxační. Tam, kde rodina z různých důvodů tyto funkce nedokáže zabezpečit (např. nabídka volnočasových aktivit až po typy škol s celodenní péčí). Podobná situace nastává i u dětí hospitalizovaných.

Sociální politika

- *„Je součástí každé vyspělé průmyslové společnosti. Je ovlivněna nejen její ekonomickou situací, ale i filozofií, kulturou, společenskými tradicemi, morálními principy, normativními procesy a zákonitostmi.*
- *Sociální politika v užším pojetí je vymežována jako „cílevědomá činnost státu, organizací a institucí, usilující o vytváření podmínek, které omezují příčiny sociální nerovnováhy a zajišťují předpoklady pro harmonický vývoj jedinců, skupin i celospolečenských celků.*
- *Starost o společensky závislé, dezintegrované a maladaptované občany byla u nás v uplynulých staletích zabezpečována širší rodinou, případně obcí nebo charitativní institucí. S rozvojem industrializace je následně spojen nárůst sociálních problémů. Společnost je pak nucena převzít sociální zabezpečení a péči o závislé skupiny obyvatelstva.*
- *Sociální politika zasahuje všude tam, kde se člověk z objektivních důvodů dostává do neřešitelných situací, nebo kde je společenská pomoc žádoucí. Sociální politika má směřovat k rekonstrukci skutečně lidských vztahů, k vytváření podmínek, které budou minimalizovat společenské příčiny individuálního neštěstí, a které budou usnadňovat rozvoj schopností a tvůrčích sil člověka.*
- *Sociální politika v širším smyslu obsahuje úkoly státu, vztahující se k zajištění prevence dezintegračních procesů a to úpravou pracovních, zdravotních a životních podmínek a přípravou lidí pro život.“*

(Mühlpachr, 2004, s. 52)

3.2. Legislativa v sociální sféře

„To, jakou má sociální práce podobu a v jakých sociálních sférách působí, závisí na třech institucionálních předpokladech. Jedním je poslání sociální práce jako profese, obvykle definované profesním sdružením. Druhým je soubor sociálních zákonů a předpisů, jimiž se legislativně definuje závazný rámec státní sociální politiky. Třetím jsou stanovy, provozní řády, zakládající listiny a organizační předpisy zařízení sociální péče, sociálních, zdravotních, pedagogických a jiných služeb stanovující účel příslušného zařízení, jeho organizační strukturu, způsob vedení a také stanovení náplně práce jednotlivých zaměstnanců, včetně sociálních pracovníků.“

(Mühlpachr, 2004, s. 23)

Poskytování sociálních služeb klientům je v nově koncipovaném systému české sociální politiky zajišťováno v relativně omezeném rozsahu:

- ve státem financovaných pobytových zařízeních různého typu,
- obcemi a komunitami (v nepříliš vyhraněné podobě),
- nevládními organizacemi (dostí spontánně).

Možnosti sociálních programů v České republice jsou dány několika základními zákony, předpisy a dohodami:

- Zákon o tzv. velké privatizaci (92/1992).
- Zákon o všeobecném zdravotním pojištění (550/1991).
- Zákon o pojistném a zdravotní pojištění (592/1992).
- Vyhláška MZ ČR o seznamu zdravotních výkonů (258/1992).
- Zákon o zaměstnanosti (1/1991).
- Zákon o aktivní politice zaměstnanosti (9/1991 a 231/1992).
- Vyhláška MPSV ČR o financování chráněných pracovišť (115/1992).
- Nařízení vlády o povinném podílu zaměstnanců se změněnou pracovní schopností (384/1991).
- Zákon o sociálním zabezpečení (100/1988 a jeho novely).
- Zákon o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení (114/1988).
- Zákon o organizaci a provádění sociálního zabezpečení (582/1991).

- Zákon o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti (589/1992).
- Opatření o státním vyrovnávacím prostředku (206/1990).
- Zákon o životním minimu (463/1991).
- Zákon o sociální potřebnosti (482/1991).
- Vyhláška o úhradách za pobyt v zařízeních sociální péče (82/1993).
- Zákon o zvyšování zákonů.
- a jejich novely.

Zákon č. 108/2006 Sb. - Zákon o sociálních službách

- **ČÁST TŘETÍ – Sociální služby**

Základní druhy a formy sociálních služeb jsou:

- a) sociální poradenství,
- b) služby sociální práce,
- c) služby sociální prevence.

Zařízení sociálních služeb

Pro poskytování sociálních služeb se zřizují tato zařízení sociálních služeb:

- a) centra denních služeb,
- b) denní stacionáře,
- c) týdenní stacionáře,
- d) domovy pro osoby se zdravotním postižením,
- e) domovy pro seniory,
- f) domovy se zvláštním režimem,
- g) chráněné bydlení,
- h) azylové domy,
- i) domy na půl cesty,
- j) zařízení pro krizovou pomoc,
- k) nízkoprahová denní centra,
- l) nízkoprahová zařízení pro děti a mládež,

- m) noclehárny,
- n) terapeutické komunity,
- o) sociální poradny,
- p) sociálně terapeutické dílny,
- q) centra sociálně rehabilitačních služeb,
- r) pracoviště rané péče.

Základní činnosti při poskytování sociálních služeb

Základními činnostmi při poskytování sociálních služeb jsou:

- a) pomoc při zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu,
- b) pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu,
- c) poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy,
- d) poskytnutí ubytování, popřípadě přenocování,
- e) pomoc při zajištění chodu domácnosti,
- f) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,
- g) sociální poradenství,
- h) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- i) sociálně terapeutické činnosti,
- j) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí,
- k) telefonická krizová pomoc,
- l) nácvik dovedností pro zvládnání péče o vlastní osobu, soběstačnosti a dalších činností vedoucích k sociálnímu začlenění,
- m) podpora vytváření a zdokonalování základních pracovních návyků a dovedností.

Sociální poradenství

Sociální poradenství zahrnuje:

- a) základní sociální poradenství,
- b) odborné sociální poradenství.

Základní sociální poradenství poskytuje osobám potřebné informace přispívající k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Sociální poradenství je základní činností při poskytování všech druhů sociálních služeb; poskytovatelé sociálních služeb jsou vždy povinni tuto činnost zajistit.

Odborné sociální poradenství je poskytováno se zaměřením na potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin osob v občanských poradnách, manželských a rodinných poradnách, poradnách pro seniory, poradnách pro osoby se zdravotním postižením, poradnách pro oběti trestných činů a domácího násilí; zahrnuje též sociální práci s osobami, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností. Součástí odborného poradenství je i půjčování kompenzačních pomůcek.

Služba podle odstavce 3 obsahuje tyto základní činnosti:

- a) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- b) sociálně terapeutické činnosti,
- c) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

➤ **ČÁST OSMÁ – Předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka**

Sociální pracovník vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace.

Předpokladem k výkonu povolání sociálního pracovníka je způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a odborná způsobilost podle tohoto zákona.

- Bezúhonnost se posuzuje a prokazuje podle §79 odst. 2 a 3.
- Zdravotní způsobilost zjišťuje a lékařský posudek o zdravotní způsobilosti vydává praktický lékař a u zaměstnanců lékař závodní preventivní péče.

Odbornou způsobilostí k výkonu povolání sociálního pracovníka je

- a) vyšší odborné vzdělání získané absolvováním vzdělávacího programu akreditovaného podle zvláštního právního předpisu [40] v oborech vzdělání zaměřených na sociální práci a sociální pedagogiku, sociální pedagogiku, sociální a humanitární práci, sociální práci, sociálně právní činnost, charitní a sociální činnost,
- b) vysokoškolské vzdělání získané studiem v bakalářském nebo magisterském studijním programu zaměřeném na sociální práci, sociální politiku, sociální pedagogiku, sociální péči nebo speciální pedagogiku, akreditovaném podle zvláštního právního předpisu [41],
- c) absolvování akreditovaných vzdělávacích kurzů v oblastech uvedených v písmenech a) a b) v celkovém rozsahu nejméně 200 hodin a praxe při výkonu povolání sociálního pracovníka v trvání nejméně 5 let, za podmínky ukončeného vysokoškolského vzdělání v oblasti studia, která není uvedena v písmenu b),
- d) u manželského a rodinného poradce vysokoškolské vzdělání získané řádným ukončením studia jednooborové psychologie nebo magisterského programu na vysoké škole humanitního zaměření současně s absolvováním postgraduálního výcviku v metodách manželského poradenství a psychoterapie v rozsahu minimálně 400 hodin nebo obdobného dlouhodobého psychoterapeutického výcviku akreditovaného ve zdravotnictví.

➤ ČÁST DEVÁTÁ – Předpoklady pro výkon činnosti v sociálních službách

Okruh pracovníků

V sociálních službách vykonávají odbornou činnost:

- a) sociální pracovníci za podmínek stanovených v §109 a 110,
- b) pracovníci v sociálních službách,
- c) zdravotničtí pracovníci,
- d) pedagogičtí pracovníci.

Pracovníci v sociálních službách

Pracovníkem v sociálních službách je ten, kdo vykonává

- a) přímou obslužnou péčí o osoby v ambulantních nebo pobytových zařízeních sociálních služeb spočívající v nácviku jednoduchých denních činností, pomoci při osobní hygieně a oblékání, manipulaci s přístroji, pomůckami, prádlem, udržování čistoty a osobní hygieny, podporu soběstačnosti, posilování životní aktivizace, vytváření základních sociálních a společenských kontaktů a uspokojování psychosociálních potřeb,
- b) základní výchovnou nepedagogickou činnost spočívající v prohlubování a upevňování základních hygienických a společenských návyků, působení na vytváření a rozvíjení pracovních návyků, manuální zručnosti a pracovní aktivity, provádění volnočasových aktivit zaměřených na rozvíjení osobnosti, zájmů, znalostí a tvořivých schopností formou výtvarné, hudební a pohybové výchovy, zabezpečování zájmové a kulturní činnosti a provádění osobní asistence,
- c) pečovatelskou činnost v domácnosti osoby spočívající ve vykonávání prací spojených s přímým stykem s osobami s fyzickými a psychickými obtížemi, komplexní péči o jejich domácnost, zajišťování sociální pomoci, provádění sociálních depistáží pod vedením sociálního pracovníka, poskytování pomoci při vytváření sociálních a společenských kontaktů a psychické aktivizaci, organizační zabezpečování a komplexní koordinování pečovatelské činnosti.

3.3 Dílčí závěr

Sociální systém ve společnosti nastavuje určité podmínky, za kterých je možné uspokojovat potřeby člověka tak, aby tím rostla jeho životní úroveň. K tomu všemu přispívají tzv. podsystemy např. politický, ekonomický, kulturní, výchovně vzdělávací a sociální. Sociální systém je řízen sociální politikou státu. Ta je tvořena několika oblastmi jako např. zaměstnaností, sociálním zabezpečením, zdravotní politikou, politikou vzdělávací, politikou bydlení, politikou ochrany životního prostředí apod. Politika je vlastně procesem záměrného ovlivňování jednání jednotlivců a institucí. K tomu nám slouží legislativa, soubor sociálních zákonů a předpisů. Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb. řeší mimo jiné základní druhy a formy sociálních služeb, zařízení sociálních služeb (druhy zařízení), základní činnosti při poskytování služeb, sociální poradenství a také velmi důležité, z hlediska sociální pedagogiky, předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka. Práce v sociální sféře, v jakékoliv její oblasti, je velmi náročná zejména po psychické stránce. Záleží na osobnosti člověka, jeho charakterových a morálních vlastnostech, které předurčují schopnosti vykonávat toto nelehké povolání.

Závěr

Ve své závěrečné práci jsem chtěla alespoň stručně popsat profesi sociálního pedagoga. Objasnit náplň jeho nelehké práce a nároky na něj kladené. V profesích, uplatňujících povolání sociálního pedagoga, je silným nástrojem pracovníka jeho osobnost. Ne každý člověk může vykonávat takovou práci. Důležitou úlohu sehrává zejména empatie, to znamená schopnost vcítit se do druhého člověka. Kromě pomáhajících profesí existuje spousta povolání vyžadujících neustálý kontakt s lidmi a je důležité umět s nimi správně komunikovat a naučit se zvládat stresové situace. Toto téma je velice obsáhlé, proto nebylo v mých možnostech podrobněji popsat celou problematiku.

Existuje řada povolání, jejichž hlavní náplní je pomáhat lidem. Pro výkon této profese je důležitá nejenom odbornost, ale také další prvek, jakým je lidský vztah mezi pomáhajícím profesionálem a klientem. V dnešní době je obzvlášť důležité směřovat lidi v určitých oblastech života správným směrem a umět jim poradit. Všude tam, kde je potřeba pomáhat lidem v nouzi a při začleňování do společnosti. Každý z nás se někdy ocitl v těžké životní situaci, kterou nedokázal dost dobře řešit sám. Bohužel si ale myslím, že jen málo lidí vyhledá odbornou pomoc.

Profese sociálního pedagoga je v naší společnosti velice nedoceněná. Málokdo totiž ví, co tato práce obnáší a jak je náročná. Velkým kladem této profese je její obrovské působení v různých oblastech. Sociální pedagog pomáhá jednotlivcům, rodinám, skupinám i komunitám dosáhnout způsobilosti k sociálnímu uplatnění, nebo ji získat zpět. Aby tato práce měla smysl a byla účinná, měla by splňovat určité podmínky jakými jsou: pracovní prostředí po stránce prostorové a věcné a psychosociální souvislosti s pracovním prostředím, ale také mimo ně. Požadavky, podmínky, ale také celková náročnost profese sociálního pracovníka se nutně odráží na jeho psychice, ale i zdravotním stavu. To se pak může promítat i v soukromém životě a vlastním rodinném životě snahami izolovat se od dalších kontaktů.

Důležitým článkem v práci sociálního pedagoga je i legislativa, která je jedinou kostrou pro tuto profesi. Sociální systém ve společnosti nastavuje určité podmínky, za kterých je možné uspokojovat potřeby člověka tak, aby tím rostla jeho životní úroveň. Sociální systém je řízen sociální politikou státu. Politika je vlastně procesem záměrného ovlivňování jednání jednotlivců a institucí.

Profesi sociálního pedagoga lze zahrnout mezi tzv. pomáhající profese a proto i pro ni platí určitý etický kodex. Oficiální etický kodex sociálního pedagoga neexistuje, ale lze aplikovat kodex sociálních asistentů. K tomu nám slouží legislativa, soubor sociálních zákonů a předpisů. Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb. řeší mimo jiné základní druhy a formy sociálních služeb, zařízení sociálních služeb, základní činnosti při poskytování služeb, sociální poradenství a také velmi důležité, z hlediska sociální pedagogiky, předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka.

Práce v sociální sféře, v jakékoliv její oblasti, je velmi náročná zejména po psychické stránce. Záleží na osobnosti člověka, jeho charakterových a morálních vlastnostech, které předurčují schopnosti vykonávat toto nelehké povolání.

„Musíš mít rád to co děláš, a potom se práce, i ta sebevěšší, povznese na tvůrčí činnost.“

MAXIM GORKIJ

Resumé

V první části mé bakalářské práce jsem se zabývala výchovou a učením, které nás provázejí po celý život. Prvním, kdo pracuje tímto problémem a působí na člověka již po jeho narození, je rodina. Je to primární skupina, která nás začíná formovat, učí uznávat určité hodnoty a dává nám základy pro náš další život. Další důležité sociální prostředí je škola. Člověk si v ní prohlubuje znalosti a dovednosti a je také vychováván svými pedagogy. Pokud nějakým způsobem selže rodina, škola nebo se člověk sám ocitne v náročné životní situaci, ať už z jakéhokoliv důvodu, může kromě jiných úspěšně pomoci právě sociální pedagog, který působí v různých odvětvích sociální oblasti.

Ve druhé kapitole jsem nahlédla do profese sociálního pedagoga a jeho možnosti uplatnění na trhu práce. Na počátku jeho profese je studium sociální pedagogiky. Jejím předmětem jsou sociální aspekty výchovy a vývoje osobnosti. Na studenty tohoto oboru jsou kladeny nemalé nároky. Musí být připraveni pro výkon práce v personálně-sociální, preventivně represivní, edukační a reedukační oblasti, vybaveni souborem teoretických znalostí a dovedností z oblasti personální práce, komunikace, aplikace práva, didaktických dovedností, řídicích dovedností.

Ve třetí kapitole jsem se zabývala legislativou v profesi sociálního pedagoga. Sociální systém ve společnosti nastavuje určité podmínky, za kterých je možné uspokojovat potřeby člověka tak, aby tím rostla jeho životní úroveň. Práce v sociální sféře, v jakékoliv její oblasti, je velmi náročná zejména po psychické stránce. Záleží na osobnosti člověka, jeho charakterových a morálních vlastnostech, které předurčují schopnosti vykonávat toto nelehké povolání.

Anotace

Ve své závěrečné práci s názvem: „*Sociální pedagog jako profese: legislativa a možnosti uplatnění na trhu práce*“ jsem se zabývala potřebou sociálního pedagoga v souvislosti se změnami ve společnosti. Jeho vlastnostmi, kompetencemi, požadavky na tuto profesi, legislativou a možnostmi uplatnění na trhu práce.

Klíčová slova

Výchova, rodina, chování, škola, pedagog, společnost, sociální pedagogika, pomáhající profese, sociální pedagog, legislativa, sociální systém.

Annotation

In his final work, entitled: "Social teacher as a profession: the legislation and the scope for labor market", I addressed the need for social teacher in connection with changes in society. Its characteristics, competencies, requirements for the profession, legislation and opportunities for the labor market.

Key words

Education, family, behavior, school, teacher, society, social education, helping professions, social pedagogue, legislation, social systém.

Seznam použité literatury

1. ZÁKON - *Zákon o sociálních službách*, č. 108/2006 Sb.
2. BAKOŠOVÁ, Z. *Sociální pedagogika (Vybrané kapitoly)*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1994.
3. HAVLOVÁ, J. *Profesní dráha ve 20. století*. Praha: Karolinum, 1996.
4. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portal, 2008, 216 s.
5. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
6. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada, 2002.
7. MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-473-7.
8. MATOUŠEK, O. A KOL. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.
9. ONDREJKOVIČ, P. *Príspevok k otázkam vzťahov sociálnej pedagogiky a sociálnej práce*. In: *Pedagogika*, 2000, roč. 50, s. 189.
10. PELIKÁN, J. *Výchova pro život*. Praha: ISV 1997.
11. PÍŤHA, P. *Učitelé, společnost a výchova*. Praha: Karolinum, 1999.
12. KRAUS, B. *Sociální pedagogika II*. Brno: IMS, 2007, 77 s.
13. MAZÁNKOVÁ, L., NEVORÁNEK, J., ŘEHOŘ, A. *Sociologie rodiny II*. Brno: IMS, 2004, 34 s.
14. MÜHLPACHR, P. *Sociální a pospenitenciární péče*. IMS, 2004, 80 s.
15. MÜHLPACHR, P. *Problémy současné společnosti*. IMS, 2004, 82 s.
16. ŘEHOŘ, A. *Metodické pokyny pro zpracování bakalářské práce*. Brno: IMS, 2006, 45 s.
17. ZAPLETAL, B. *Sociální pedagogika jako vědecká a společensky užitá disciplína*. Brno : IMS Brno: 2000, str. 396 – 405. ISBN 80-90-2936-0-3.
18. BAKOŠOVÁ, Z. *Sociální pedagog a jeho kompetencie*. In: *Pedagogická revue*, 2005, č. 1.
19. BALÁŽ, O. *Sociální pedagogika – problémy a perspektivy*. In: *Pedagogická revue*, 1991, č. 8, s. 610.
20. <http://www.ped.muni.cz>
21. <http://www.sluzbyprevence.mpsv.cz>
22. <http://www.socialniprace.cz>
23. <http://www.theofil.cz>